

DE OVERWINTERING OP NOVA ZEMBLA

Lieneke Dijkzeul

De overwintering op Nova Zembla

Het ware verhaal

Lemniscaat

© 2011 Lieneke Dijkzeul
Omslag: Leentje van Wirdum
Omslagbeeld ijsbeer: Wayne R Bilenduke
Nederlandse rechten Lemniscaat b.v.,
Vijverlaan 48, 3062 HL Rotterdam, 2011
ISBN 978 90 477 0400 3

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Druk en bindwerk: Wilco, Amersfoort

Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk, chloorvrij gebleekt en verouderingsbestendig papier en geproduceerd in de Benelux waardoor onnodig en milieuverontreinigend transport is vermeden.

Opeens was het ijs overal. Zo ver het oog reikte dreven er schotsen, kleine en grote, in de meest grillige vormen en in kleur variërend van blinkend wit tot geelbruin.

De twee kleine schepen bleven dicht bij elkaar en de schippers namen geen enkel risico. De voortdurende koerswijzigingen om aanvaringen met het ijs te voorkomen dwongen de mannen om de haverklap het want in, waar ze vochten met de klamme zeilen en de natte, schurende touwen.

Het was 5 juni 1596. Ze waren bijna vier weken onderweg en iedere dag werd het kouder.

Langzaam maar gestaag drongen ze steeds dieper in de ijsvel-
den door, gebruikmakend van wind en stroming, verder, steeds
verder.

Laurens had alle gevoel voor tijd verloren, en zelfs Jan werd zwijgzaam. Naast elkaar zaten ze op de mars van de fokkenmast, Laurens omdat hij Jan moest aflossen, Jan omdat hij te moe was om naar beneden te klimmen. Als uitkijk was een man op de boeg niet meer genoeg: stuurman Barents had verordonneerd dat er nu ook permanent iemand in de mast moest zitten.

Jan wreef in zijn ogen, die traanden van het uitkijken over de schitterende water- en ijsmassa. ‘Volgens mij wordt de ijsblink daar sterker.’

‘Kan best.’ De ijsblink kon Laurens gestolen worden, maar toch volgde hij Jans vinger, die naar stuurboord wees.

‘Ijsblink aan stuurboord!’ schreeuwde hij naar beneden, en om hen heen kraakte en kreunde het want toen de koers werd verlegd.

Laurens stopte zijn koude handen onder zijn oksels en wiegde geroutineerd mee met het deinen van het schip. Hij dacht terug aan die eerste paar dagen, toen hij geen bakboord van stuurboord had kunnen onderscheiden. Als hij nu het want in werd gestuurd wist hij blindelings wat te doen, en zijn vingers kenden het verschil in dikte van ieder touw en elke lijn. Hij keek naar Jan, die hem had overgehaald op deze reis mee te gaan, zoals hij hem altijd had overgehaald dingen te doen waar hij geen zin in had.

Rijk zouden ze worden, had Jan gezegd, stinkend rijk. Als ze China eenmaal hadden bereikt, lag het goud op straat. Het was alleen een kwestie van de juiste route. Dit was de derde keer dat Willem Barents probeerde de weg om de Noord te vinden, en driemaal was scheepsrecht, dat wist iedereen. Iedereen wist ook wat een bekwaam stuurman Barents was, dus als het iemand zou lukken, dan was het Barents. Zou Claes Andriesz, Jans oom, anders zijn meegegaan? Dat was een ervaren zeeman die wist waar hij het over had. En schipper Jacob van Heemskerck genoot aanzien, al was hij pas achter in de twintig. Barents, die op twee eerdere reizen zelf schipper was geweest, zou niet onder hem zijn gaan varen als hij geen vertrouwen in hem had. Zo had Jan op hem ingesproken terwijl ze langs het Amsterdamse IJ slenterden, langs de Schreierstoren en de Teertuinen, de zon warm op hun schouders.

Jans ogen hadden gestraald van opwinding toen hij de twee schepen aanwees die in de haven lagen. Laurens vond het maar onnozele bootjes, niet langer dan zo'n tachtig voet. Als je daarmee het ijs in moest... Hoe haalden ze het in hun hersens? En hoe was het de eerste twee reizen gegaan? Heel Amsterdam wist dat er op de tweede tocht muiterij was uitgebroken en dat de vijf aanvoerders daarvan waren opgehangen op een of ander godvergeten eiland.

Jan had zijn bezwaren weggelachen. 'De Staten-Generaal hebben vijftienduizend florijnen uitgelooft voor wie de door-

tocht vindt. En driedubbele gage voor de bemanning! Man, daarmee kan ik al bijna mijn eigen houtsnijderij beginnen.'

Dat was Jans droom: houtsnijder worden. Prachtige kasten maken, beelden, ornamenten. Alles liever dan in de smidse van zijn vader werken.

Laurens had geen droom. Hij wou alleen maar geld verdienen. Vijf jaar geleden was zijn vader, die bij Jans vader had gewerkt, gestorven. Sindsdien was het thuis armoe troef. Spijt dat hij had aangemonsterd had hij niet, bedacht hij nu, enigszins verbaasd. Als het maar niet zo verrekte koud was...

'Het wordt steeds groener,' zei Jan.

'Huh?'

'Het water. Dat wordt steeds groener.'

'Ja.'

Ze zwegen. Jan klappertandde. Zelfs Maaykes hemd hield hem niet meer warm. Maayke was zijn meisje, tenminste, toen ze vertrokken. Jan had altijd wel een meisje dat achter hem aan liep. Hoe ernstig Jan het met Maayke meende wist Laurens niet, maar blijkbaar meende zij het wel ernstig met Jan. Ze had zelfs het fijne, witwollen hemd dat Jan nu droeg voor hem uit haar moeders linnenkast achterovergedrukt. Haar vader zou het de komende winter met een hemd minder moeten doen. Een lief kind was het, niet zo'n flodder als waar Jan gewoonlijk mee scharrelde.

'Waarom ga je niet naar beneden?' zei Laurens.

'Mm.'

'Misschien heeft de kok nog een restje warme gortepap.'

'Mm.'

Een zeemeeuw streek een moment neer op de ra en keek naar hen met kille ogen.

'Zelfs die zie je hier niet veel meer,' zei Jan chagrijnig.

Laurens lachte. 'Er valt ook niet veel voor ze te halen.' Hij wees recht naar voren. 'Moet je zien wat een ijsveld, daar komen we nooit door.'

Onder hen hoorden ze de man op de boeg al schreeuwen, en opnieuw verlegde het schip zijn koers. Jan maakte aanstalten om naar beneden te klimmen, maar bleef staan, steunend tegen de mast. ‘Laurens, kijk daar eens, is dat land?’

Laurens draaide zich om.

In de verte doemde een vage, donkere massa op. Hij werd door een mistflard aan het oog onttrokken en verscheen opnieuw.

‘Verdomd,’ zei Jan verrukt.

‘Land in zicht!’ brulden ze, en ondanks zijn vermoeidheid stond Jan in een mum van tijd op het dek.

Alles wat benedende was, kwam naar boven. Land! Het eerste land dat ze zagen sinds ze twee weken geleden de Shetlandeilanden waren gepasseerd.

Barents schreeuwde bevelen, er werd geroepen naar het andere schip, de roergangers beulden zich af achter hun kolderstok*. Beide schepen wendden de steven.

Het was een betrekkelijk klein eiland, zo’n vijf mijl lang, met een woeste kustlijn. Grijs kliffen rezen loodrecht op uit zee en de branding beukte er bulderend op in, spatte uiteen in vuilwitte schuimkragen.

Ze voeren langs de kust in de hoop een inham te vinden die een veilige ankerplaats bood. Ten slotte besloten de schippers de schuiten uit te zetten, zodat de helft van de bemanning aan land kon gaan.

Laurens en Jan hunkerden om weer eens vaste grond onder hun voeten te voelen, en ze waren niet de enigen. Ze hadden geluk en werden aangewezen om te roeien. Schipper Van Heemskerck bleef aan boord, maar Willem Barents ging mee. Trager en strammer dan de jongere mannen klom hij in de schuit.

De inham die ze hadden uitgekozen bleek met rotsblokken gevuld. Het viel niet mee de schuit langs de uitstekende punten te manoeuvreren, maar uiteindelijk schuurde de kiel over de

* Achter in dit boek staan een verklarende woordenlijst en een illustratie van het schip van Van Heemskerck. Ook is er een lijst van alle bemanningsleden.

bodem. Een paar mannen plonsden in het ijskoude water en trokken de boot op het strand.

‘Moet je zien wat een vogels!’ zei Jan. ‘Niet alleen meeuwen, maar ook zeekoeten, en die kleintjes, wat zijn dat?’

‘Alken.’ Claes wreef in zijn handen. ‘Waar vogels zijn, zijn eieren. Kom op, wie lust er straks een versgekookt eitje?’

Er ging een gejuich op.

Barents, al bezig met kompas en meetinstrumenten, lachte. ‘Kalm aan, mannen. Die hellingen zien er gevaarlijk uit.’

‘Gaat u niet mee, stuurman?’

Barents schudde zijn hoofd. ‘Ik wil wat aantekeningen maken om dit eiland straks in kaart te kunnen brengen.’

Naast elkaar klommen Jan en Laurens de puinhelling op. Boven hun hoofd krijsten de vogels in protest. Duizenden moesten het er zijn, in wolken hingen ze boven het eiland.

Boven aan de helling stond iedereen stil om op adem te komen. Allemaal hadden ze hun handen vol eieren, Jacob Jansz had zelfs zijn hoed volgestopt. Diep beneden zich zagen ze Barents in de schuit zitten.

‘Hoe komen we nou weer beneden?’

‘Daar ligt nog sneeuw,’ wees Claes. ‘Als we gewoon op ons achterste naar beneden glijden, dat gaat het snelst.’

‘Het is wel steil,’ zei De Veer bedenkelijk.

‘Ach welnee.’ Jacob ging zitten, legde zijn hoed op zijn schoot en zette zich af. ‘Volg mij!’

Jan zat al, en Laurens wilde niet achterblijven. In halsbrekende vaart roetsjten ze naar beneden. Achter zich hoorde Laurens de anderen schreeuwen. Hij probeerde te remmen door zijn hakken in de sneeuw te planten, maar er was geen houden meer aan. Een voor een smakten ze neer op het strand. Laurens kwam bijna boven op Jan terecht. Kreunend krabbelde hij overeind. Jan bleef zitten.

‘Heb je je bezeerd?’ hijgde Laurens.

‘Natuurlijk niet,’ zei Jan. ‘Ik tel mijn eieren. Er zijn er zes gebroken, verdomme.’

Naast hen vloekte Jacob hardop. ‘Mijn hoed!’

Ze bekeken de hoed en barstten in lachen uit. De bol zat vol kapotte eierschalen en het struif droop over de randen.

‘Hoeveel heb jij er nog?’ vroeg Jacob.

‘Vier,’ zei Laurens.

‘Ik drie,’ zei Jacob teleurgesteld.

‘Negen,’ meldde Jan trots. ‘Ik had ze in mijn hemd geknoopt.’

‘Waar Maaykes hemd al niet goed voor is,’ mompelde Laurens. Jan gooide een ei naar zijn hoofd. ‘Niet mee bemoeien.’

‘Rustig,’ zei Claes. ‘Ik geloof dat de stuurman niet zo blij met ons is.’

In de schuit zat Barents driftig te wenken.

‘Maar vast wel met de eieren,’ zei Gerrit de Veer. Hij klopte zijn broek af. ‘Kom, we moeten terug.’

‘Het is een godswonder dat niemand iets gebroken heeft,’ zei Barents toen iedereen weer in de schuit zat. ‘Ik dacht dat jullie allemaal te pletter zouden vallen.’

Ze bleven een paar dagen voor de kust voor anker liggen, en nog een paar maal roeiden ze terug naar het eiland om eieren te halen.

Op de derde ochtend wilden ze aan boord van de schuit gaan, toen meester Vos, de chirurgijn, een schreeuw gaf. ‘Een ijsbeer!’

‘Waar? Waar?’

Niet ver van het schip dobberde een grote kop op het water. Zo op een afstandje was het een gemoedelijk beest dat daar zwom. De beer had hen ook gezien. Nieuwsgierig zette hij koers in hun richting, en vlak bij het schip draaide hij zich op zijn rug om doodbedaard op de golven te gaan liggen drijven. Hij leek er een spelletje van te willen maken. Telkens als iemand naar hem

schreeuwde, draaide hij zich om, dook even onder en kwam dan weer boven. Het moeiteloze van zijn bewegingen verbaasde Laurens. Dat beest moest sterk zijn om tegen deze stroom in te kunnen zwemmen.

Een poosje bleef iedereen kijken, toen riep De Veer: ‘Vangen, mannen, erop af met een strop!’

‘Vergis je niet, Gerrit,’ waarschuwde Barents, en ook de schipper schudde zijn hoofd. ‘Ik weet niet of dat verstandig is, De Veer.’

‘Mogen we het proberen, schipper?’ vroeg Jacob.

Van Heemskerck weifelde een ogenblik. ‘Akkoord. Maar ik wil hem niet levend aan boord hebben, Hooghwout.’

Inderhaast werd van een eind touw een strop gemaakt. De schuit werd te water gelaten, en met krachtige slagen roeiden ze op de beer af. Hij zag hen komen, maar in plaats van te vluchten, kwam hij naar hen toe. Van dichtbij was het een ontzagwekkend monster. Vervaarlijke klauwen, massieve rug, scherpe snijtanden in de spitse snuit.

‘Wat is hij groot,’ zei Laurens zachtjes.

Jan knikte.

‘Dat wordt niks,’ zei Claes. ‘We moeten wapens hebben.’

Ze roeiden terug naar het schip en gewapend met lontroeren, hellebaarden, bijlen en musketten gingen ze opnieuw op de beer af. Ook Pieter Cornelisz ging nu mee, en Lenaert Heyndricksz en Jan van Buysen.

‘Bij schipper Rijp hebben ze het ook in de gaten,’ wees Jan.

Op Rijps schip werd de bok neergelaten, en de mannen erin roeiden zo hard ze konden.

‘Opdrijven!’ riep Claes. ‘We moeten hem uitputten!’

Ze cirkelden rond het beest, vooralsnog op veilige afstand. De beer, onrustig geworden door het lawaai dat die vreemde wezens maakten, gromde en zwom op de schuit af.

‘Vuur!’ schreeuwde Gerrit.

Drie mannen hieven hun musket en schoten. Ze misten alle drie.

‘Vuur!’

Vanuit de bok barstten vier lontroeren los, maar die misten ook.

De beer brulde. Hij zwom recht op de schuit af, kwam half uit het water en ramde zijn kop tegen de zijkant. De boot schommelde wild, en de mannen grepen zich vast.

‘Laden!’ riep Claes. Hij ging rechtop staan, hief zijn hellebaard en probeerde hem in de wit wollen rug te stoten, maar de beer wentelde zich vliegensvlug om en dook.

Door de kracht van zijn stoot verloor Claes zijn evenwicht; hij zou overboord zijn geslagen als Laurens hem niet had vastgegrepen. De beer kwam weer boven vlak naast de boot en sloeg een van de mannen bijna de roeriem uit handen.

Geschrokken tilden ze allemaal de riemen uit het water. In Rijps boot haalde iemand uit met zijn riem en verkocht de beer een klap dwars over zijn snuit.

De beer grauwde en deed een nieuwe uitval.

‘Vuur!’

Het werd een uitputtend gevecht. Ze vuurden, misten, laadden en vuurden weer. Door de sterke deining was het moeilijk om zuiver te richten, en herladen duurde lang. Bovendien scheen de beer immuun te zijn voor de kogels die hem troffen.

‘Nou wil ik hem hebben ook,’ zei Claes verbeten.

De roeiers schreeuwden aanwijzingen, de roergangers deden hun best om in de buurt van de beer te blijven en de anderen struikelden over elkaar in hun pogingen hem met hun hellebaarden en bijlen te treffen. De beer vocht terug met alles wat hij had.

Laurens had een paar keer geprobeerd hem te raken met zijn hellebaard, maar toen dat niet lukte, keek hij toe hoe de anderen staken, sloegen en schoten.

‘Laurens!’ schreeuwde Claes. ‘Steken, nu!’

Laurens schrok op. Hij hief de hellebaard en stak. Hij raakte de rug, voelde hoe de punt van de hellebaard in de dikke vetlaag drong en trok net op tijd terug.

Claes leunde opzij en sloeg met alle kracht een bijl in de rug van de beer. De bijl werd hem uit de hand gerukt toen de beer zich omdraaide. De steel stak omhoog, net naast de ruggengraat, het blad was diep in het vlees verzonken.

Claes griste Laurens de hellebaard uit handen en stak opnieuw toe. De beer, in paniek nu, draaide zich om en probeerde weg te zwemmen, maar onverbiddelijk roeiden ze achter hem aan en troffen hem opnieuw.

Twee uur duurde het, twee uur waarin de beer met zijn zware klauwen diepe krassen sloeg in de boorden van de boten, voor ze erin slaagden de dikke schedel zo te beschadigen dat het beest zijn verzet opgaf en uitgeput op zijn rug in het water bleef drijven.

‘Hebben!’ zei meester Vos.

Ze prikten en duwden met hun hellebaarden tot de beer nog één keer de kop ophief. De kleine ogen keken hen aan met iets van verwondering, de witte vacht was besmeurd met bloed. Toen zakte de kop opzij.

Ze trokken het zware kadaver met moeite aan boord, en in triomf voeren ze naar het schip van Rijp.

‘Niet te vreten, dat beest.’ Jan gooide het stuk berenvlees dat de kok met zoveel zorg had gebraden, overboord.

Laurens zat verwoed te kauwen. Taai was het, en het smaakte naar niks. Jan had gelijk. Hij spuugde het stuk vlees uit en wreef over zijn mond.

De anderen mopperden ook. Ze hadden zich verheugd op een stuk vers vlees, en het was een heel karwei geweest om de beer te villen; de huid bleek ruim twaalf voet lang te zijn.

‘Hé kok,’ riep er een. ‘Kun je hem niet pekelen?’

De kok, die tot zijn knieën in het berenvlees stond, keek om. ‘Dat had je dan eerder moeten bedenken. Jullie lusten het niet?’

‘Voer maar aan de vissen!’

De kok haalde zijn schouders op. ‘Ik begin niet nog een keer. Het vuur is bijna uit.’

Hij begon stukken vlees overboord te gooien. Een troep meeuwen, met slappe poten loom tegen de wind in drijvend, stortte zich op de resten.

De kok haalde een puts water en smeed die over het bloederige dek. Het hele schip stonk naar gebraden vlees, een zware, ranzige lucht, en overal lagen brokken gelig, korrelig vet.

‘Kom, mannen, we gaan terug naar ons eigen schip.’ De Veer stond op.

Jan liep naar de kok. ‘Mag ik een tand?’

‘Wat wou je ermee?’

‘Gewoon, bewaren.’

‘Ik wil er ook wel een!’ Meer mannen kwamen rond de kok staan. Iemand haalde een tang, en een voor een braken ze de tanden uit de bek van de beer.

Jan wreef de zijne schoon aan zijn broek en bewonderde hem uitgebreid. ‘Meer dan een duim lang.’

‘Ga je die aan Maayke laten zien?’ vroeg Laurens.

Jan stak de tand zorgvuldig weg en lachte. ‘Geraden.’

‘Misschien heeft ze al een ander,’ zei Laurens.

Jans ogen vernauwden zich. ‘Dat zou ik haar niet aanraden.’

’s Avonds zaten ze op het overloopdek, met hun dekens om zich heen geslagen. Een stel mannen zat te dobbelen, Jan speelde zomaar wat voor zich heen op zijn fluit en Gerrit de Veer probeerde te lezen, met zijn kaars vlak boven zijn boek.

‘Die berenhuid,’ zei Jacob Hooghwout opeens.

Claes veegde de dobbelstenen in de beker. ‘Wat is daarmee?’

‘Ik denk zo dat die een hoop geld waard is.’

‘Dat weet ik wel zeker,’ zei Claes.

Jacobs varkensoogjes stonden sluw. ‘En wie krijgt dat?’

Pieter haalde zijn schouders op. ‘Eén keer raden.’

Claes gooide. ‘Pot voor mij!’

‘Ho, ik keek niet,’ protesteerde Jacob.

‘Moet je maar opletten,’ vond Claes.

Jacob griste Claes de dobbelbeker uit de hand. ‘Ik heb geen zin me te laten belazeren.’

‘Je zal jezelf bedoelen,’ viel Claes uit. ‘Jij speelt altijd vals!’

‘Ik heb het over die beer.’ Jacob rammelde met de beker, maar vergat te gooien. ‘Wie heeft dat beest gevangen? Wij. En wie strijkt straks de duiten op?’

Lenaert zette zijn muts af, krabde op zijn hoofd en bekeek onderzoekend zijn nagels. ‘De hoge heren, natuurlijk. Zo gaat het toch altijd? Ik zorg zelf wel dat ik aan mijn trekken kom, daar heb ik zo’n rottige huid niet voor nodig.’ Hij klopte op zijn scheepskist. ‘Die gaat vol mee terug uit China.’

‘Heb je daarom maar één verschoning meegenomen?’ vroeg Pieter.

Er werd gelachen. Lenaert stond op het standpunt dat van wassen je vel maar sleet, en wat zijn kleren betrof hield hij er dezelfde stelregel op na. Hij was niet de enige die met luizen aan boord was gekomen, maar hij was wel de enige die ze nog had. Hij leek ze te koesteren.

‘Dus jij denkt rijk te worden in China?’ vroeg Claes.

Lenaert knikte.

Jan legde zijn fluit weg en blies op zijn vingers. ‘Je weet toch niet wat er daar te koop is?’

‘Dat dondert niet,’ verklaarde Jacob. ‘Ik heb een neus voor goeie handel. Geef mij iets om te verkopen, en ik verkoop het voor je.’

‘Wat doe je dan op een schip?’ Jan van Buysen zei nooit veel, maar áls hij het deed, sneed het hout.

‘Geld verdienen.’

‘Huh!’

‘Hij pot het op,’ zei Jacob Sterrenburgh. ‘Voor later.’

‘Voor als hij gaat trouwen?’

‘Trouwen!’ Jacob spooft tussen zijn voeten. ‘Wie heeft het over trouwen? Er zijn meer vrouwen dan kerken.’

‘En dat lekkere wijf dan waar je het over had, Jacob?’

‘Dat blijft nog wel even lekker.’ Jacob maakte een obscene gebaar. ‘Al moet ik zeggen: ik mis wel wat. Maar als we ’t halen, naar China, dan is dit mijn laatste reis. Ik ga niet mijn hele leven op zo’n rottig schip zitten. Ik ga een kroeg beginnen, een mooie taverne. Ik heb al een naam bedacht.’

‘In de Vergulde Ijsbeer,’ zei Laurens.

De mannen lachten. Jacob keek giftig.

‘Ik kom een glas bij je drinken, Jacob,’ riep Claes. ‘Zodra je kroeg open is.’

‘Ik ook,’ zei de magere, gebogen kerel die door iedereen de Hoepel werd genoemd.

‘Wel meer dan een, denk ik,’ zei Claes. ‘Met zulke klanten gaat die kroeg van Jacob wel lukken.’

De Hoepel stond erom bekend dat hij zijn gage altijd meteen omzette in drank.

‘En jij, Van Buysen? Wat ga jij met je geld doen?’

Jan van Buysen keek naar de grond. ‘Leven. Tot het op is.’ Hij keek op en lachte een scheve lach. ‘Er zijn nog vijf kinderen onder mij, thuis.’

Het bleef even stil.

‘Ik ga een koe kopen,’ zei Lenaert toen.

‘Wat moet je met een koe?’

‘Laten kalveren,’ zei Lenaert kalm. ‘Mijn vader heeft een paar geiten, maar daar valt geen droog brood mee te verdienen.’

‘Driedubbele gage.’ Claes zette de beker neer en rekte zich uit. ‘Het zou mooi wezen, mannen, als we het haalden.’

Toen ze al in hun dekens gerold lagen, vroeg Jan aan Laurens: ‘Waarom deed jij nou niks, vanmiddag, met die beer?’

‘Ik vond het niet meer leuk.’

Claes snoof. ‘Je hebt gezien wat een kreng het was.’

‘Maar pas toen wij hem aanvielen.’

‘Ze zijn gevaarlijk, Laurens,’ zei Gerrit. ‘Je kunt het je niet veroorloven te wachten tot hij jou aanvalt. Dan ben je te laat.’

‘Kan wel wezen,’ zei Laurens. ‘Maar dat beest zwom daar gewoon, hij had geen kwaad in de zin. En wij waren met ons twaalven, hij had geen enkele kans. Het was gewoon een slachtpartij.’

‘Wijvengeklets,’ zei Jacob Hooghwout.

Laurens, driftig opeens, vloog op. ‘Bemoei je er niet mee, Hooghwout. Jij altijd met je grote bek!’

Jacob rochelde en spuwde een grote fluim rakelings langs Laurens’ hoofd. ‘Wat wou jij nou, onderdeur? Toch niet vechten?’

‘Ophouden,’ waarschuwde De Veer. ‘Geen twisten aan boord.’

‘Laten we afspreken dat Laurens er de volgende keer alleen op af gaat,’ zei Claes. ‘Hebben jullie trouwens al gehoord hoe de stuurman dit eiland gaat noemen?’

‘Nou?’

‘Bereiland!’

De mannen lachten.

‘Hé, Jan, verzin eens een liedje over ’t beest!’

‘Nee,’ zei Jan. ‘Te koud.’

Hij stootte Laurens aan. ‘Een beetje gelijk heb je wel,’ zei hij zacht. ‘De jacht is nooit eerlijk. Maar wel spannend.’

Laurens mompelde iets.

‘Weet je nog hoe we vroeger de kippen van die rijke boer moldden?’ Jan lachte. ‘Daar langs de Haarlemmerweg? Jij op de uitkijk en ik op handen en voeten dat hok in om ze de nek om te draaien.’

Laurens lachte ook. ‘En dan zo rap mogelijk over de Nieuwen Dijk en de Oude Brug ermee naar de Vleeshallen, om ze te verkopen.’

‘Ja. Weet je nog die keer dat die ene nog leefde en in het Damrak sprong? Dat beest kon zwemmen! Ik heb hem een mep met een eind hout moeten verkopen voor jij hem uit het water kon vissen. Toen kon je al geen bloed zien.’

Laurens gaf geen antwoord. Hij rolde zich vaster in zijn dekens en wreef zijn voeten tegen elkaar. Zolang die koud bleven, deed je geen oog dicht.

Toen ze Bereneiland verlieten, sloeg het weer om. Eerst was het weliswaar heilig geweest, maar de zon hadden ze toch nog kunnen zien, en zelfs de warmte ervan kunnen voelen. Vanaf het moment dat ze de ankers lichtten trok er uit zee een vuile mist op. Nu en dan dreven de flarden even uiteen en was de zon als een zilveren munt zichtbaar in de kleurloze hemel.

's Avonds kwamen schipper Jan Cornelisz Rijk en zijn stuurman aan boord van Van Heemskercks schip om de koers te bespreken.

Laurens en Jan, die bij de kombuis zaten om nog een laatste beetje warmte op te vangen, hoorden de stemmen in de kajuit luider worden.

'Schipper, we varen te westelijk. We raken te ver van land.'

Dat was Barents' stem.

'Niets daarvan.' Dat was de stuurman van Rijk. 'Met alle respect, Barents, maar met de ervaring van uw twee eerdere reizen...'

Een vuist sloeg op de tafel. 'Dat is precies wat ik bedoel!' Barents' stem was hees van drift. 'Op mijn twee vorige reizen werd ik gedwarsboomd, en ik zal niet toestaan dat dat opnieuw gebeurt. U gelooft toch niet, heren, dat de Raad van Amsterdam voor de vierde maal een vloot zal uitrusten? En dat zal noodzakelijk zijn, omdat we ook deze keer onverrichterzake moeten terugkeren als wij uw koers blijven volgen. Noordoost ten noorden is nu de enig juiste koers!'

'Ze hebben mot!' Jans ogen glinsterden. 'Ga je mee luisteren bij de kajuit?'

Laurens schudde zijn hoofd. ‘Als ze ons betrappen zijn we de klos, en we verstaan ze zo ook wel.’

‘... zitten zeker zestig mijl van land!’

De koele stem van Van Heemskerck mengde zich in het gesprek.

‘Naar onze mening, schipper Rijk, varen wij al te ver noord-noordoost. Vergeet niet dat we al een heel stuk om de West zijn, en met deze wind zal het moeite kosten de koers te corrigeren. Een zuiverder koers was oostnoordoost geweest.’

‘Geen sprake van!’

Een glas werd met zoveel kracht neergezet dat het brak.

‘Ze bakkeleien er al dagen over,’ zei Laurens. ‘Elke keer als we op praaiafstand zijn, staat Barents met Rijps stuurman te bekvechten.’

‘Wie zou er gelijk hebben?’

‘Geen idee. Wat weten wij daar nou van?’

‘Ik heb een paar keer bij Barents mogen kijken als hij berekeningen maakte,’ zei Jan.

‘En snapte je die?’

Jan lachte. ‘Nee. Maar het is machtig mooi zoals hij precies weet uit te rekenen waar we zitten. Claes zei dat ze op de vorige reis ook steeds ruzie hadden over de koers.’

‘En toen kwamen ze er niet,’ zei Laurens.

‘Nee, omdat Barents zijn zin niet kreeg.’

‘Dus jij denkt dat hij gelijk heeft?’

‘Ja. Ik heb vertrouwen in hem. Misschien omdat de anderen dat ook hebben. Stuk voor stuk zijn ze alleen maar meegegaan omdat Barents stuurman is.’

Jan was al binnen een paar dagen de beste maatjes geweest met iedereen aan boord. ’s Avonds, benedendeks, speelde hij wijsjes op zijn fluit als de mannen erom vroegen, hij wist alles van het liefje van Jacob Hooghwout, hij vroeg meester Vos, de barbier-chirurgijn, het hemd van het lijf en hij was zelfs niet te

beroerd om het woord te richten tot de schipper, als hij er de kans voor kreeg.

Ergens boven hun hoofd sloeg een deur, zware stappen bonkten over het dek. Er werd gefloten en geroepen en even later gleeed Rijps schuit in de richting van zijn eigen schip.

De stemmen van Van Heemskerck en Barents verflauwden tot gemompel, en Laurens geeuwde. 'Ik ga naar bed. Ik heb de hondenwacht.'

Het pakijs dwong hen de dagen daarna eerst in oostelijke en toen in zuidelijke richting te varen. Van Heemskerck en Barents zinde het niet: op deze manier schoten ze weinig op. Weliswaar hadden ze de Scandinavische kust ver achter zich gelaten en bevonden ze zich volgens Barents' berekeningen inmiddels op ruim 80 graden noorderbreedte – verder noordelijk dan ooit iemand vóór hen gekomen was – maar uiteindelijk dwong het ijs hen steeds weer terug. De weg naar het noorden werd versperd door een massieve ijswand, en hoe ze ook laveerden, ze kwamen er niet langs.

In een grote halve cirkel voeren ze, dagenlang, terwijl de sneeuw genadeloos over de dekken joeg. De hele bemanning was voortdurend aan dek: drie man aan de kolderstok, de rest probeerde half verblind de grootste ijsschotsen op tijd te ontdekken. Om de haverklap schreeuwde iemand: 'Loden!'

Toen iedereen het gevoel had dat er nooit meer een einde zou komen aan deze dwaaltocht, zagen ze land. Een langgerekte kustlijn met spitse toppen en overal sneeuw. Barents, energiek met zijn instrumenten in de weer, had direct een passende naam voor dit nieuw-ontdekte land: Spitsbergen.

Ze besloten de kust te volgen, ook al liep die in zuidelijke richting, en aangezien overal kliffen uit het water staken, bleef de loder onophoudelijk de diepte peilen.

Uiterst voorzichtig zochten de schepen zich een weg en een eindje uit de kust gingen ze voor anker. Er was geen zware

lading: de ruimen waren gevuld met balen fluweel en andere fijne stoffen, gravures, zilveren en tinnen drinkvaten – allemaal bedoeld om de bewoners van het verre China gunstig te stemmen. Maar met deze harde wind rolden de schepen hevig, en daarom besloten de schippers ballast in te nemen. Toen Laurens en Jan het woord ‘ballast’ hoorden, leefden ze op. Afleiding, eindelijk!

Ook de bok van Rijps schip werd neergelaten, en samen roeiden ze naar het vasteland.

Laurens sprong in het water om te helpen de boot aan land te trekken, maar Jan vond het te koud en bleef zitten.

‘Eigenlijk lijken we wel gek,’ zei hij toen ze met hun armen vol keistenen over het strand sjouwden. ‘Op het Vlie gooiden we de rotzooi overboord, en nu nemen we weer in.’

‘Ja. Maar daar liepen we vast.’ Laurens dacht aan het Vlie, waar de zon aan een strakblauwe hemel had gestaan en hij in zijn blote bovenlijf over het dek had gelopen. Het leek lang geleden, en thuis leek eindeloos ver weg.

Hij bukte zich om nog een steen op te rapen, maar de lading in zijn armen begon te schuiven en er viel een stuk rots op zijn voet.

‘Au!’ In plotselinge woede traptte hij ertegen, en de neus van zijn schoen kreeg er nog een barstje bij. Terwijl hij de stenen weer oprapte, bekeek hij zijn schoenen. Van de linker begon de zool los te laten van het bovenleer, en van de rechter was een deel van het stiksel op de hiel verdwenen. Als dat zo doorging, zouden deze schoenen het einde van de reis niet halen, en het was zijn enige paar. Het waren zijn vaders schoenen – zijn moeder had ze al die jaren zorgvuldig bewaard. Ze had ze uit de kast gehaald en om en om gedraaid in haar handen. Ze waren Laurens te groot, maar met twee paar kousen over elkaar ging het best. Hij was erop naar de herberg aan het IJ gelopen waar Barents aan een tafel zat met de monsterrol voor zich. Jan was er

al, samen met Claesz Andriesz, en Laurens had zich geschaamd dat hij met een kruisje moest tekenen.

's Avonds had zijn zus Grietje hem gesard. 'Jij varen? Jij wordt al zeeziek op het IJ! En aan sneeuw scheppen heb je een broertje dood.'

Griet met haar rooie krullen. Ze had een vrijer, en ze dacht dat het niet opviel dat ze steeds later thuiskwam uit haar dienstje, haren in de war, schort gedraaid, een knoopje van haar jak losgesprongen.

Hij had onmiddellijk wraak genomen: 'Ze zeggen dat er op die pooleilanden dwergen wonen van maar vier voet hoog. Zal ik er een voor je meebrengen? Stel je voor dat je niet aan de man komt. Je moet toch wát.'

Ze had hem nog net niet geslagen.

Hij bukte zich om het stuk rots op te rapen. Hij zou de bootman om naald en draad vragen. Misschien kon hij de boel met wat witwerk repareren.

Na het eten gingen ze opnieuw op onderzoek uit. Oostelijk lagen twee eilanden, en westelijk een grote inham met in de verte nog een eiland.

Gerrit tuurde naar het middelste eiland. 'Als je niet beter wist, zou je zeggen dat daar rotganzen zitten.'

'Kan niet,' zei Jacob. 'Rotganzen komen alleen bij ons voor. Wieringen, daar zitten ze. Ik heb er daar vaak genoeg een gevangen.'

'Ze lijken er anders veel op,' vond Gerrit. 'Die kop, en die zwartwitte tekening. Het zijn ganzen.'

Jacob schudde zijn hoofd. 'Waar zouden die vandaan moeten komen? Er groeien hier geen bomen. En iedereen weet dat rotganzen niet uit eieren komen, maar uit peulen.'

Ze roeiden zo ver mogelijk door, trokken toen de schuit hoger het strand op en waadden aan land.

Het eiland was zo'n twee morgen groot, met wat stug gras en her en der poelen met zoet water. Tussen stenen en plukken mos zaten honderden vogels rustig te broeden. Ze schrokken niet, ze vlogen niet op.

Van dichtbij was er geen twijfel mogelijk. De zwarte kop, hals en rug, de witte keelvlek en witte staartveren: dit waren rotganzen.

‘Godallemachtig, nou mag ik toch hangen,’ zei Jacob.

‘Gij zult de naam des Heren niet ijdel gebruiken,’ vond de timmerman.

‘Eieren rapen, mannen!’ Jacob bukte zich, pakte een steen en gooide die een van de ganzen trefzeker op haar kop.

Met handenvol eieren plus een dode gans keerden ze terug naar het schip.

‘Zestig stuks!’ De kok porde het vuur op en vulde een ketel met water.

‘Is dat dus niet waar wat Jacob zei, van die bomen waar ganzen aan groeien?’ vroeg Laurens met volle mond aan Gerrit.

‘Blijkbaar niet,’ zei De Veer. ‘Hoewel ik een boek heb gelezen van een Britse schrijver die beweerde dat ook in Schotland bepaalde bomen groeien waaraan roodbruine peulen komen. Dan komen er jonge schepselen uit, die als ze in het water vallen, uitgroeien tot rotganzen.’ Hij schudde zijn hoofd. ‘Je moet nooit iets geloven wat je niet met eigen ogen hebt gezien. Ik zal hiervan een aantekening maken.’

Laurens knikte. Niet alleen Willem Barents, maar ook Gerrit de Veer was, als hij maar even tijd had, in de weer met ganzenveer en papier om alles vast te leggen. ‘Waar denk je dat we zijn?’

‘Ik denk dat dit een deel van Groenland is,’ zei De Veer. ‘Maar de stuurman twijfelt. Daarom wil hij deze kust Spitsbergen noemen.’

‘Wat ga je met al die kennis doen, Gerrit?’

De Veer haalde zijn schouders op. ‘Dat weet ik nog niet, een boek schrijven misschien. In ieder geval is het nuttig om alles te beschrijven.’

‘Ik zou het best willen lezen,’ zei Laurens.

De Veer keek hem opmerkzaam aan. ‘Kun je lezen?’

Laurens schudde zijn hoofd. ‘Ik ben nooit naar school geweest. Jan wel, die kan zijn eigen naam schrijven, en nog wel meer ook.’

‘Zou je het willen leren?’ vroeg De Veer.

‘Ik wel.’ Laurens keek De Veer hoopvol aan. ‘Zou jij niet, eh, als je het niet te druk hebt...’

De Veer lachte. ‘Misschien. Voorlopig heb ik geen tijd, maar ik zie graag dat iemand leergierig is. Jan Fransz is je vriend, niet? Vraag hem eens om je te leren je naam te schrijven. Zo moeilijk is dat niet.’

Laurens zweeg. Gerrit had er geen zin in. En och, het verschil was ook te groot. Gerrit ging kameraadschappelijk met iedereen om, maar je kon aan alles merken dat hij een ontwikkeld man was en uit de gegoede burgerij stamde. Volgens Claes had zijn broer zelfs rechten gestudeerd, helemaal in Leiden. Weliswaar was Gerrit gewoon lid van de bemanning, maar als er overleg moest worden gevoerd, zat hij bij de schipper en Barents in de kajuit, en hij werd door hen met respect behandeld. Wat zou zo’n man zich druk maken om een scheepsmaatje dat wilde leren lezen en schrijven?